

RECENZJE I OMÓWIENIA

HENRYK DUDA

Katedra Języka Polskiego KUL

ORCID: 0000-0002-5514-7515

e-mail: henryk.duda@kul.pl

Magdalena Gozdek, *Nazwy własne w Odporze na odpowiedź kwestyj (1579) Erazma Glicznera. Forma i funkcja*, Lublin 2022, ss. 200, *Młoda Polonistyka*, t. 18.

Magdalena Gozdek obroniła swoją pracę magisterską pt. *Nazwy własne w Odporze na odpowiedź kwestyj (1579) Erazma Glicznera. Forma i funkcja* w 2020 roku, a rok później jej rozprawa otrzymała I nagrodę w Konkursie im. Profesora Czesława Zgorzelskiego w kategorii językoznawczej. Promotorem pracy oraz opiekunem naukowym nagrodzonej autorki jest prof. dr hab. Ewa Woźniak z Uniwersytetu Łódzkiego. Zgodnie z ustaloną już tradycją nagrodzona praca ukazała się w postaci książki jako kolejna pozycja w serii *Młoda polonistyka* (t. 18)¹. Nie odkrywam niczego, gdy powiem, że pełną listę laureatów oraz spis prac opublikowanych znajdziemy w książce *Konkurs im. Profesora Czesława Zgorzelskiego. Tom jubileuszowy z okazji 20-lecia (2001-2021)*². Tam też znajdziemy spis opublikowanych recenzji wydanych drukiem prac nagrodzonych w Konkursie.

Praca mgr Magdaleny Gozdek zawiera dokładnie to, na co wskazuje jej tytuł. Możemy w niej wyodrębnić dwie zasadnicze części. Niezbyt obszerny *Wstęp* (s. 5-24) oraz część analityczną, obejmującą cztery rozdziały, o których powiem dalej. Do tego *Zakończenie* (s. 147-152) i części o charakterze „technicznym”, a więc wykaz skrótów, obszerna bibliografia, obejmująca 170 pozycji, które nie są – co widać w pracy – jedynie elementami naukowego sztafażu, indeks osobowy i streszczenie. W części nazwanej przeze mnie techniczną znalazł się też aneks, w którym autorka zamieściła klasyfikację „realno-znaczeniową”³ nazw własnych w badanym tekście Erazma

¹ Przedstawione tu omówienie książki Magdaleny Gozdek, to zaadaptowany do druku tekst laudacji wygłoszonej podczas uroczystości wręczenia nagród i dyplomów laureatom XXI Edycji Ogólnopolskiego Konkursu im. Profesora Czesława Zgorzelskiego (KUL, Lublin, 25 października 2022 roku).

² *Konkurs im. Profesora Czesława Zgorzelskiego. Tom jubileuszowy z okazji 20-lecia (2001-2021)*, wybór i oprac. A. Jarosz i A. Podstawka, zespół redakcyjny M. Bernacki i in., Lublin 2022.

³ Nie wiem, dlaczego z łącznikiem. Tak w tytule (s. 153) i w spisie treści (s. 193). Moim zdaniem jest to klasyfikacja realnoznaczeniowa, gdzie *realnoznaczeniowy* oznacza ‘odnoszący się do realnego znaczenia wyrazu’.

Glicznera – osobowych (s. 153-167) i miejscowych (s. 168-174). W sumie autorka pracy zanalizowała sto osiemdziesiąt osiem tekstowych realizacji antroponimów i osiemdziesiąt osiem toponimów. Struktura pracy jest bardzo przejrzysta, logiczna i uzasadniona założonym celem badawczym. A jest nim, jak pisze autorka,

[...] ukazanie zależności pomiędzy gatunkiem tekstu (w tym przypadku prozą polemiczną) a sposobem wykorzystania onimów (s. 13).

Uprzedzając dalsze wywody, już teraz mogę stwierdzić, że ten cel udało się autorce w pełni zrealizować.

We wstępie, w kolejnych jego punktach autorka omawia najważniejsze zagadnienia teoretyczne, m.in. pisze o różnicy między nazwą własną a nazwą pospolitą, przedstawia tradycję badań onomastycznych i wymienia najważniejsze prace z zakresu badań onomastycznych oraz krótko omawia klasyfikacje nazw własnych w ujęciu historycznym. Wszystko to w wersji *instant* – bez nadmiernego i niepotrzebnego przypominania kwestii powszechnie znanych i obecnych w każdej rozprawie z zakresu onomastyki. Można powiedzieć, że autorce nie udało się uciec od tematu pracy, tj. analizy onimów (nazw własnych) w dziele Glicznera. W ramach tego rozdziału autorka wskazuje także przedmiot i cel pracy (punkt 5, s. 12-14) oraz przyjęte założenia metodologiczne (punkt 6, s. 14-17). W punkcie 8 (s. 19-24) autorka przedstawiła sylwetkę Erazma Glicznera oraz informacje edytorskie dotyczące badanego dzieła – *Odporu na odpowiedź kwestiy niektórych podanych o Kościele Powszechnym, y ná książki náuk bárzo niezdrowych, á żadnego pewnego gru[n]tu w piśmie Bożym nie máiących, o Mszách y iálmuznách zá umárle wierne, y o ogniu czysscowym zmyslonym od księży szkolney Jesuitow z 1579* tego autora.

Najważniejsza część pracy to trzy rozdziały analityczne. Autorka kolejno przedstawia *Sposoby identyfikowania osób i miejsc* (rozdział II), *Relację pomiędzy nazwą oryginalną a nazwą tekstową* (rozdział III) oraz *Funkcje nazw własnych* (rozdział IV). Ze względu na charakter tego omówienia nie mogę tu szerzej przedstawiać podniesionych przez autorkę problemów. Ograniczam się więc jedynie do przeglądu zawartości. W rozdziale poświęconym sposobom identyfikowania osób i miejsc onimy zostały poklasyfikowane „ze względu na liczbę członów, a także ze względu na znaczenie członów dodatkowych (w przypadku antroponimów są to zestawienia: imię + urząd/ tytuł / pełniona funkcja, imię + przydomek / drugie imię, imię + nazwa miejscowa, imię + nazwa relacji rodzinnej; w przypadku toponimów przedmiotem oglądu jest semantyka komponentów nominacji dwuczłonowych)” (s. 5).

W następnym rozdziale autorka analizuje relacje pomiędzy nazwami oryginalnymi a ich formami w tekście. Gliczner w swoim *Odporze na odpowiedź kwestiy* stosuje: 1) nazwy przeniesione w postaci obcej, 2) nazwy zaadaptowane do języka polskiego (w tej części rozdziału autorka dokładnie analizuje adaptację onimów na różnych poziomach języka), 3) nazwy tłumaczone. Ta klasyfikacja może się wydać banalna, lecz to nie powinno nas dziwić, gdyż jest to rezultat normalnej, rzetelnej procedury badawczej – ktoś to musiał zanalizować, zestawić – jednym słowem zbadać.

Jeśli trzymać się tytułu książki Magdaleny Gozdek, to przedstawione powyżej rozdziały z części analitycznej rozprawy odpowiadają słowu *forma*, w domyśle forma nazw własnych, a następny odpowiada słowu *funkcja*. Wśród funkcji pełnionych przez

nazwy osobowe w dziele Erazma Glicznera autorka książki wyróżnia: funkcję identyfikacyjno-dyferencjalną, funkcję lokalizacji w czasie i funkcję perswazyjną. Nazwom miejscowym udało się natomiast przypisać funkcję informacyjno-dydaktyczną, funkcję argumentacyjną oraz funkcję intertekstualną. Badaczy nazw własnych ten zestaw funkcji nie dziwi, a nie są to wszystkie ich funkcje, lecz jedynie te, które udało się zidentyfikować w zebranych skrupulatnie przez autorkę materiale badawczym. Nam wszystkim ta analiza jeszcze raz przypomina, że nazwy własne nie są jedynie jednostkami identyfikacyjnymi, pozbawionymi znaczenia, lecz tak jak każdy element języka mogą być wykorzystane przez autora dla osiągnięcia m.in. zamierzonych celów artystycznych (najczęściej w literaturze pięknej) bądź perswazyjnych (zwykle w literaturze o charakterze polemicznej), jak w tym przypadku.

Jak pamiętamy, celem analizy autorki pracy było „ukazanie zależności pomiędzy gatunkiem tekstu (w tym przypadku prozą polemiczną), a sposobem wykorzystania onimów”. Przeprowadzona w prezentowanej tu książce wielostronna analiza formy i funkcji nazw własnych w utworze Erazma Glicznera *Odpór na odpowiedź kwestyj* z 1579 prowadzi jej autorkę do konkluzji, że „reprezentowany gatunek w znacznej mierze zdeterminował sposób użycia nazw własnych w *Odporze*” (s. 147). Moim zdaniem wniosek ten jest dobrze udokumentowany w zgromadzonym materiale badawczym oraz właściwie umotywowany przez autorkę pracy.

Na początku tego omówienia napisałem, że praca „zawiera dokładnie to, na co wskazuje jej tytuł”. Takie uogólnienie nie jest jednak do końca prawdziwe, gdyż niejako przy okazji autorka dotyka wielu kwestii szczegółowych wykraczających poza onomastykę, poza problem „zależności pomiędzy gatunkiem tekstu a sposobem wykorzystania onimów”. Na przykład w punkcie 9. *Wstępu* (s. 24-27) omawia problem „reformacji jako czynnika sprawczego rozwoju języka”. W części analitycznej natomiast dokonuje szczegółowych analiz historyczno-językowych, wykazując się dobrą znajomością tak problematyki, jak i stanu badań w tym zakresie. W zasadzie jest to praca tyle onomastyczna, co historyczno-językowa, a biorąc pod uwagę główny cel pracy, autorka wkracza także na teren genologii historycznej.

Mądrość ludowa głosi, że *jak się chce psa uderzyć, to kij się zawsze znajdzie*. Niestety, autorka rozprawy *Nazwy własne w Odporze na odpowiedź kwestyj (1579) Erazma Glicznera. Forma i funkcja* nie dała potencjalnemu recenzentowi powodu, by tego kija szukać. Magdalena Gozdek na pochwały zasłużyła i – proszę mi wierzyć – jeśli jej książki nie krytykuję, nie wynika to z konwencji naszego spotkania – to moje wystąpienie jest przeciw *laudacją* i nie ma tu miejsca na uwagi krytyczne. To po prostu dobra praca naukowa, a takie stwierdzenie jest, jak sądzę, najlepszą pochwałą. Przynajmniej w nauce.

Niech mi będzie na koniec wolno zwrócić uwagę na pewien ogólny kontekst. Wśród nagrodzonych w Konkursie im. Profesora Czesława Zgorzelskiego prac w kategorii językoznawstwo „nadreprezentowane” są prace z zakresu szeroko rozumianego językoznawstwa diachronicznego, a onomastyka – przynajmniej ta, którą zajmuje się Magdalena Gozdek – tu przynależy. „Z pewnym zaskoczeniem, i to bardzo pozytywnym, wypada skonstatować stosunkowo dużą liczbę prac z zakresu historii języka” – czytamy we wspomnianej na początku książce o konkursie Zgorzelskiego⁴.

⁴ *Konkurs im. Profesora Czesława Zgorzelskiego. Tom jubileuszowy...*, op. cit., s. 96.

Zdaje się to przeczyć dość powszechnie podzielanemu przekonaniu o nieatrakcyjności językoznawstwa historycznego, wyczerpaniu tej problematyki i potrzebie rozwijania innych obszarów badań lingwistycznych. Czy można to jakoś wytłumaczyć? Czy nie jest tak, jak mówi prof. Mirosława Siuciak z Uniwersytetu Śląskiego w wypowiedzi o Konkursie, że „analizy diachroniczne uchodzą wśród studentów za trudne, w związku z tym podejmują się ich tylko najzdolniejsi”⁵. Nie rozwijając tej myśli, chciałbym jedynie powiedzieć, że książka *Konkurs im. Profesora Czesława Zgorzelskiego. Tom jubileuszowy z okazji 20-lecia (2001-2021)* przynosi interesujące dane o kondycji filologii polskiej jako kierunku studiów oraz językoznawstwa jako dyscypliny naukowej, szczególnie w perspektywie dyskusji o programach studiów, preferencjach studentów, etc. Może warto niektóre kwestie na nowo przemyśleć.

⁵ Ibidem, s. 127-128.